

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(36)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подолька А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 26 грудня 2012 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подолька (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 1 (36). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2013. — 228 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2013
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2013

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Кравченко Т. А. Правове забезпечення відкритості державного управління в процесі легітимації публічної влади	64
Гольцов А. Г. Імперська геополітика: сучасні посткласичні тенденції	5	Кравченко Т. А. Легітимність як фактор сучасного державно-правового та управлінського розвитку	70
Дідух Г. Я. Національна держава в умовах другого модерну: міфи і реальність	12	Куттловці Шекір Правова природа та джерела торгового права Європейського союзу	76
Дікарев О. І. Стратегіями енергетичної дипломатії Китаю на світовому ринку паливно-енергетичних ресурсів	18	Мусаєв Аріз Гюрзалі огли Розвиток державного управління інноваціями в контексті міжнародної інтеграції	81
Медвідь Ф. М., Баран В. В. Культури і релігії у "Чорноморській доктрині" Юрія Липи	28	Соркін Б. В. Державне регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах: методи, засоби та цілі	85
Гумбатов Т. Класифікаційний аналіз феномену тероризму	35	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	89
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	40	Дідур С. В., Бігдаш В. Д. Розвиток банківської системи та фінансових ринків України	89
Зарудний Є. О. <i>Praesumptio vs. onus probandi</i> : проблема курки та яйця	40	Калянов А. В., Воронков С. О. Інноваційна політика розвитку підприємства в умовах трансформаційної економіки	96
Омельчук В. В. Особливості відчуження церковної власності у Візантійській імперії	45	Лисецький А. С., Амбросенко О. П. Моделі сталого розвитку сільськогосподарського комплексу України	103
Гладько Ю. О. Щодо порядку здійснення заміни кредитора у двосторонніх договорах	48	Романова Л. В., Красовська А. Ф., Кондратенко О. С. Маркетингове планування як складова управління розвитком підприємства	112
Живицький В. А. Інституціоналізація Державної податкової служби України як процес формування правового інституту.....	53	Шостак Л. Б. Шляхи пом'якшення негативних наслідків світової рецесії для економіки України	121
Кирильчук Є. О. Проблеми національної інформаційної безпеки України в контексті сучасних національних державотворчих процесів та світової інтеграції	60		

Грідчина М. В.

Про додану вартість як показник результатів діяльності сучасних корпорацій 126

Гулей А. І.

Фінансові інновації як чинники конкурентоспроможності країни 130

Strelchenko N. M., Temnyk I. O.

Problem statement in general and its connection with more scientific and prscitcal tasks 138

Шклярчук С. Г.

Основні засади венчурного фінансування інноваційних технологій 144

Шмаглій О. Б.

Національна економіка України в умовах СОТ: специфіка розвитку продовольчого сектору 150

Бігдаш В. Д.

Тенденції розвитку механізмів управління в діяльності страхових компаній України 154

Магеррамзаде Алібала Саттар огли

Аналіз здійснення антикризової політики в Україні 162

Воронков С. О.

Чинники розвитку інноваційного потенціалу сучасного підприємства 168

Мехметі І.

Механізми підтримки аграрного сектору в ЄС..... 173

Омельченко О. В.

Проблеми аналізу економічної ефективності інвестиційних проектів у сферу екології 181

Соркін Б. В.

Проблеми і перспективи розвитку державного управління у сфері підприємництва в сучасній Україні 185

Теленько В. В.

Економічна безпека підприємства в системі безпеки держави..... 190

Тищик С. М.

Шляхи входження України у світове інформаційне середовище інноваційно-інвестиційної діяльності 195

Шестак М. Л.

Економічні моделі розвитку державних підприємств в умовах сучасного ринку (досвід КНР) 201

Бутар Г. М.

Розвиток ринку фінансового лізингу в Україні 207

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ..... 211**Корсак К. В., Тарутіна З. Є.**

Засоби створення ноопедагогіки у ХХІ ст. 211

Столярова Т. О.

Використання сучасних інформаційних технологій навчання майбутніх фахівців з економіки, прикладної математики та комп'ютерних наук у МАУП 214

Тюкман А. А.

Теоретичні і методологічні основи психології здоров'я 220

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 226

СТРАТЕГЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ КИТАЮ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 1(36), с. 18–27

Нині можливо вирішити проблеми перерозподілу природних ресурсів (ПР) дипломатичними заходами. Найефективнішими вважаються дії із розвитку тісних партнерських стосунків з паливно-енергетичним комплексом (ПЕК) КНР. Китайська енергетична дипломатія є надзвичайно активною. Метою дипломатії КНР виступає ідея забезпечення паливно-енергетичними ресурсами (ПЕР) перетворення Китаю у найбільш економічно потужну державу світу, а механізмом цього розглядаються традиційні стратегіми.

Українська дипломатія нині певним чином активізувала зусилля в східному напрямі. А саме, на запрошення голови КНР у 2010 р. відбувся державний візит Президента України до Китаю. У рамках візиту Президентом України було підписано з головою КНР спільну заяву щодо підвищення рівня українсько-китайських відносин. Крім цього, Україна і Китай підписали 13 документів з актуальних питань розвитку політичної та економічної співпраці. У квітні 2011 р. під час візиту прем'єр-міністра України в КНР для участі в ювілейному Боаоському азіатському форумі було проведено низку зустрічей з керівництвом КНР. У 2012 р. були проведені переговори про співробітництво ПЕК країн.

Ми є прихильниками поміркованої, виваженої практики взаємовідносин з іншими країнами світу. Дипломатія має бути орієнтованою на національні інтереси й враховувати інтереси та традиції іншої сторони відносин. А особливо в період зміни у складі еліти в КНР.

У Китаї у 2012 р. відбулися саме такі події. На XVIII з'їзді КПК було обрано на п'ять років новий склад членів постійного комітету політбюро ЦК КПК: генеральним секретарем став Сі Цзіньпін, членами політбюро —

Лі Кецянь, віце-прем'єр Державної Ради КНР; Чжан Децзян — віце-прем'єр Державної Ради КНР; Ван Цішань — віце-прем'єр Державної Ради КНР; Юй Чженшен — секретар шанхайського міському КПК; Лю Юньшань — завідувачий відділом пропаганди ЦК КПК; Чжан Гаолі — секретар парткому міста Тяньцзіня. Таким чином, лідерство в партії перейшло від Ху Цзиньтао до Сі Цзіньпіна. Очікується, що в березні 2013 р. на Загальнокитайських зборах народні представники оберуть Сі Цзіньпіна головою КНР. Тим самим буде оформлено перехід влади до “п'ятого покоління” лідерів, починаючи від Мао.

Експерт Бруклінського інституту Чен Лі [1], аналізуючи цю подію, наголошує на “укоріненні консервативних тенденцій” у КПК. Чен Лі таким чином характеризує китайські провладні зміни та особливості нинішнього п'ятого покоління керівництва КНР виходячи із зацікавленості й очікувань у США на більш ліберальні тренди в КНР. Проте факти міжнародного життя говорять про інше. А саме, ми спостерігаємо, як останні 25 років завдяки геоекономічним стратегіям КНР посилює свій вплив на глобальне, регіональне та локальне економічне середовище. При цьому значна увага приділяється традиціям. Традиційною стала мета уряду

КНР — забезпечити перетворення Китаю до 2020–2030 рр. у найбільш економічно потужну державу світу. Дипломатичними стратегемами виступають ідеї “Іти зовні” та “Запрошуємо приходити”. Тим самим наголошується на “конфуціанській” спільній традиції Сходу. Китай у пошуках інвестицій, новітніх технологій звернувся насамперед по допомогу до китайських підприємців діаспори і до всіх зацікавлених.

Російський учений-синолог О. Д. Воскресенський [2] відзначає, що свого часу Китай сформулював гнучкий, альтернативний радянському, варіант соціалістичної ідеї і втілював її у життя. Було привнесено конфуціанську етику в досить зрілі ринкові механізми розвитку економіки. Проте цю практику експерти трактують неоднозначно: одні — як відхилення уряду КНР від теорії доктринального соціалізму, інші — як альтернативу капіталізму. Позицію української теоретичної школи озвучив учений-сходознавець В. К. Гура [3]. Він вважає, що економічна модель “азіатського”, або конфуціанського, капіталізму буде зростати не тільки в регіональному вимірі, а й у планетарному масштабі. З цією метою розглянемо науковий дискурс про витоки та сучасність китайської дипломатії.

Російський сходознавець А. С. Мартинов [4] одним з перших висунув ідею про стратегемність китайської дипломатії. Він вважає, що в китайській дипломатії із давніх часів використання в соціальній взаємодії психологічних маніпуляцій досягло доволі високого рівня. Китайські чиновники мали значний історичний досвід у застосуванні маніпуляцій в різних сферах суспільного життя. Маніпулятивний підхід там був органічно включений у мистецтво таємного управління противником. Така практика стала ідейною основою і філософією дипломатії і політики. Мистецтво складати поетапний довгостроковий план взаємодії людей з прихованою метою, застосування хитрощів і пасток на шляху досягнення успіху з найдавніших часів стало помітною рисою мислення і поведінки китайських державних діячів, дипломатів і військових. На цю прак-

тику спирався Сунь-Цзи — найманий полководець князя Хо Люю в царстві У і автор трактату, присвяченому військовій стратегії та політиці. Сунь-Цзи вчив перемагати небезпеку ще до того моменту, як вона сформується. Необхідно розробити стратегічний план, який давав би можливість за допомогою прихованих дій, не вступаючи у відкрите воєнне зіткнення, перемагати супротивника. Такі стратегічні плани в сучасній науці називають “стратегемами”. Російський вчений Л. С. Васильєв [5], дослідивши політичні інтриги та стратегемні плани давнього Китаю, зазначає, що стратегемність впливала з традиційних концепцій світосприймання. Так, у Китаї визнавали наявність у світі одного центру — Серединної держави. У зв’язку з цим, китайський імператор вважався владикою всіх земель, що перебувають під Небом. Некитайські народи вважалися варварами, а їхні правителі — васалами імператора Китаю. Згідно з ідеологією “світособудови” імператор Китаю своєю благою силою “де” “перетворював” диких “варварів чотирьох сторін світу”. Ті мали у відповідь платити “данину” Сину Неба. Імператор своїм “підданим” дарував титули та повноваження. Непокірних “варварів”, які “чинили лихе і помилялися, не бажали долучатися до “благого впливу” і “покорятися душою”, правитель Серединної держави “карав своєю силою” і тим самим “наводив у світі гармонійний порядок”. Така позиція виключала можливість встановлення між Китаєм і “варварами” рівноправних відносин. Проте з реальної історії Китаю нам відомо чимало фактів підписання Китаєм договорів із сусідами, заснованих на визнанні рівності сторін.

Франсуа Жульєн — сучасний французький фахівець по Китаю [6] розглядає різницю між китайською та європейською концепціями ефективності. На переконання Жульєна, європейська традиція “побудови успішної дії” спирається на платонізм, тобто на підгонку практики до заздалегідь заданої абстрактної схеми, “моделі”, “зразка”, тоді як у китайців, навпаки, схема перевіряється практикою. Китайська концепція ефективності полягає не в тому, щоб “переслідувати”

якийсь ефект, а в тому, щоб дочекатися певних умов і не заважати йому (ефекту) відбутися. Три головні аспекти його дослідження, як пише автор, — війна, влада і мова. Сміслові стратегії ґрунтуються винятково на “обхідних шляхах” [7, 38].

Чжао Хунвей [8] — сучасний фахівець з питань політики КНР — вважає, що нині Китай не відмовився від принципу “єдиначальності”, на якій будувався “порядок між Піднебесною і варварами”. З’єднавшись з принципами “політики балансу сил”, він продовжує позначатися на відносинах Пекіна з великими державами та на регіональній дипломатії. На сучасному етапі китайська дипломатія, по суті, є дворівневою. У ній поєднується практика спілкування з великими державами в рамках “дипломатії балансу сил” і водночас використання “дипломатії данини” з державами, які оточують Китай. Як велика держава Китай домагається того, щоб інші держави рахувалися з ним і враховували його статус у регіоні. Правилom китайської дипломатії, її етикетом стала “щедра підтримка”, яку Пекін надає своїм сусідам по регіону. Таку зовнішню політику можна назвати “дипломатією етикету”. Підтримка сусідніх держав носить характер “дипломатії старшого брата”. Створений у КНР синтез традиційної дипломатії балансу сил з дипломатією данини визначає специфіку китайської зовнішньої політики. Чжао Хунвей вважає, що модель поєднання дипломатії балансу сил і дипломатії данини у зовнішньополітичному курсі Китаю використовувалася і в період правління Мао Цзедунa, Ден Сяопіна, Цзян Цземінь, Ху Цзіньтао. Вважаємо, що цю традицію збережуть і при Сі Цзіньпіні.

Китайський дослідник Чжоу Іхуан [9] днем народження нової китайської дипломатії вважає початок “опіумних” воєн, коли Китай всупереч волі народу був “відкритий” країнами Заходу і втягнутий в орбіту європейської та світової політики. У своїй праці він наголошує на тому факті, що “за період з 1840 по 1949 рр. імперіалістичні країни нав’язали Китаю 1175 нерівноправних договорів” [9, 4]. З часу утворення КНР, у 1949 р.

дипломатія Китаю підтвердила свою репутацію “тонкої, терплячої, зі своїми далеко не всім і не завжди зрозумілими планами” [9, 104]. Тоді прийшло розуміння, що економічна допомога Китаю ззовні (будь то радянська чи американська) будується на ідеологічному базисі і в підсумку позбавляє можливості проводити самостійну зовнішню політику. Тоді в КНР приймають рішення йти “своїм шляхом”. У КНР активізували дипломатію на п’яти принципах мирного співіснування, які вивели КНР в лідери “третього світу”. Ден Сяопін їх запропонував як основу для взаємовигідних зв’язків з усіма країнами світу. Російська вчена А. А. Волохова [10] дослідивши еволюцію згаданих вище “п’яти принципів мирного існування”, дійшла висновку, що при всіх коливаннях курсу уряду, змінах влади дипломатія КНР дотримувалася основної лінії цих принципів. Нині дипломатія Китаю прагне перетворити їх на загальні правила гри.

Російський дослідник Ю. М. Галенович [11], досліджуючи історію взаємин Росії та Китаю та аналізуючи “Бай нянь чун або гуаньсі силі пуншу” (Систематизовану бібліотеку з історії відносин Китаю із закордонном за сто років), вважає, що на рубежі XX і XXI ст. китайська еліта усвідомила, що хоча КНР і стала у світі впливовою силою і ззовні для неї не існує істотних загроз, проте у країні накопичилося багато насамперед внутрішніх проблем, на розв’язанні яких необхідно зосередитися протягом десятиліть, якщо не всього століття. За таких умов завданням зовнішньої політики стає забезпечення внутрішнього розвитку. Дипломатія майже завжди розглядалася Пекіном як механізм забезпечення розв’язання проблем, а нині — ще й гарантія розвитку. Хоча Китай не перебуває в стані воєнної або політичної конфронтації, але він активно конкурує в глобальному економічному середовищі, що створює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами в силу специфічності ідеології Пекіна та значного дефіциту ПЕР. Майбутнє економіки КНР багато в чому залежало від взаємин КНР зі своїми основни-

ми партнерами на світовій арені. У зв'язку з цим і були виділені “головні великі держави Заходу — “сифа чжунь дао” та “головні держави, розташовані по периметру кордонів Китаю — “чжунь чжоу-бянь гоцзя”. При цьому не випадковою існує навіть послідовність, у якій дипломатія Пекіна перераховує ці держави: США, Росія, Великобританія, Франція, Японія, Німеччина, Індія. Росія, разом з Японією й Індією, була віднесена до “головних держав, розташованих по периметру кордонів Китаю”, тоді як “головними великими державами Заходу” вважалися США, Великобританія, Франція і Німеччина. Саме ці країни та КНР нині борються за світове економічне лідерство. І особливо гостро ця боротьба точиться у сфері доступу до природних ресурсів світу, а особливо ПЕР. Цю тезу можливо підтвердити аналізом подій у контексті стану ПЕК КНР та змагання за ПЕР в Арктиці.

На початку XXI ст. Китай мав певні виробничі запаси природних ресурсів: по водним ресурсам Китай посідає перше місце у світі (30 % світових запасів); об'єм розвіданих запасів вугілля у КНР становив 318,9 млрд т (12 % світових, що свідчить про 3-тє місце у світі); газу — 3,7 трлн куб. м (16-тє місце); за розвіданими запасами нафти у 3–3,5 млрд т Китай перебуває на 6-му місці у світі. Якщо враховувати значне населення Китаю та розрахувати кількість ресурсів на душу населення, то стає помітним, що КНР відстає від інших країн світу. Зокрема, розвіданих запасів вугілля на душу населення в Китаї припадає 147 т, що становить 41,4 % середньосвітового рівня, запасів нафти — 2,9 т (усього 11 % середньосвітового рівня), запасів природного газу — 4 % середньосвітового рівня [12].

Крім того, Китай нині виступає активним споживачем ПЕР. Згідно з ГСУ КНР на кінець 2008 г. загальний об'єм виробництва енергії в країні становив — у перерахунку на вугілля — 2,6 млрд т умовного палива (т у. п.), споживання — 2,85 млрд т у. п. [13] і за цим показником КНР посідає 2-ге місце у світі після США з часткою у 10 % світового споживання первинної енергії.

В 11-й п'ятирічці (2006–2010 рр.) планувалася економія енергії, забезпечивши зниження на 20 % питомої енергоємності одиниці продукції. Для цього Китай має залучити інвестицій удвічі більше (до 500–700 млрд дол. на рік).

Характерною рисою енергетичного балансу КНР у XXI ст. виступає тенденція переважання рівня споживання нафти відносно її виробництва, на противагу тенденції, коли споживання вугілля й природного газу відставало від їх виробництва. Згідно з даними “Всеитайського плану мінеральних ресурсів (2008–2015)” Міністерства державного земельного фонду і природних ресурсів КНР з 2008 по 2020 р. попит на нафту в Китаї ще зросте і становитиме 6 млрд т. При об'ємі розвіданих запасів у 2010 р. річний об'єм виробництва нафти становитиме 200 млрд т, що змусить у 2015 р. і Китай імпортувати до 50 % нафти.

Експерти [14] Центру економічної безпеки Китайської академії сучасних міжнародних відносин (КАСМВ) вважають, що зростання рівня споживання ПЕР у Китаї відбувається за трьома напрямками: 1) зростання життєвого рівня населення; 2) зростаюча автомобілізація в країні; 3) розвиток урбанізації.

Ця позиція вчених ґрунтується на аналізі тенденцій. А саме, ще в 1990 р. Китай був забезпечений ПЕР на 104 %, однак у 1998 р. — вже на 98 %, в 2000 р. — на 97 %. Такі рівні енергозабезпеченості КНР перевищують можливості США (73 %), Індії (84 %), Бразилії (78 %), Японії (20 %), Республіки Кореї (17 %). Водночас показники енергозабезпеченості КНР відстають від аналогічних у таких країнах — виробниках ПЕР, як Росія (157 %), Норвегія (878 %), Саудівська Аравія (473 %), Нігерія (219 %), Венесуела (381 %), Аргентина (132 %). У 2000 р. рівень споживання ПЕР на душу населення КНР становив лише 0,9 т у. п., тоді як у США цей показник становив 8,35 т у. п., Канаді — 8,16, Саудівській Аравії — 5,08, Росії — 4,22, Японії — 4,12 т у. п. Однак цей показник у Китаї є вищим порівняно з країнами, що розвиваються: Індонезія (0,69 т у. п.),

Філіппіни (0,56), Індія (0,49), Алжир (0,73), Нігерія (0,71) т у. п.

Нині в КНР досягнуто певного балансу внутрішнього споживання й імпорту природного газу та вугілля відносно нетто-імпорту й нетто-експорту до споживання. Інші тенденції проявляються щодо нафти. У 2007 р. частка імпорту нафти в об'ємі споживання становила 49,3 %, а в 2010 р. — 54 % [15].

Державний план розвитку та економії ПЕР у КНР було озвучено у 2004 р. Тоді в Китаї спостерігався низький рівень використання енергоресурсів — усього 32 %, що на 10 % нижче від рівня розвинених країн світу [16].

Ще в 1950-ті роки вважалось, що в Китаї немає значних запасів нафти. Частка нафти у виробництві ПЕР не перевищувала 2 %. У 60–80-ті роки частка нафти в балансі КНР поступово зростала і досягла рівня 23,8 % у 1980 р. Однак потреби забезпечення економічних реформ, розпочатих у Китаї, вимагали все більше ПЕР і темпи геологорозвідувальних робіт (ГРР) і нафтовидобутку почали помітно відставати від потреб країни у нафті і нафтопродуктах (табл. 1).

Аналіз даних про баланс енергоспоживання в 90-ті роки свідчить про те, що народне господарство КНР функціонувало в умовах дефіциту нафтопродуктів: бензину, керосину, дизельного пального, мазуту. Темпи приросту виробництва рідкого палива у ці роки були низькими й відставали від зростаючого рівня споживання нафти.

При цьому стрімкими темпами продовжувало зростати виробництво електроенергії. Якщо у 1978 р. було вироблено лише 256,6 млрд кВт/г, у 1990 р. — 621,2, у 1995 р. — 1007,7, у 2000 р. — 1355,6 млрд кВт/г, то до 2006 р. показник виробництва електроенергії збільшився вдвоє порівняно з 2000 р. і становив 2865,7 млрд кВт/г, а у 2007 р. — 3277,7 млрд кВт/г [10]. Основні об'єми електроенергії вироблялися на теплових електростанціях — 82,6 % у 1978 р. і 83,0 % у 2007 р. Проте частка електроенергії від ГЕС з початком реформ зросла з 17,4 % у 1978 р. до 22,5 % у 1985 р., а потім поступово знизилась до 14,8 % у 2007 р. Атомну енергію в КНР виробляють з 90-х років. Дані ГРР по урановій сировині, зібрані радянськими спеціалістами ще в 1955 р., підтвердили наявність відповід-

Таблиця 1

Структура споживання енергоносіїв у Китаї (1957–2009 рр.) [17]

Рік	Виробництво енергоносіїв, млн т у. п.	Вугілля, %	Нафта, %	Природний газ, %	ГЕС, АЕС, енергія вітру, %
1957	96,44	92,3	4,6	0,1	3,0
1965	189,01	86,5	10,3	0,9	3,2
1978	571,44	70,7	22,7	3,2	3,4
1980	602,75	72,2	20,7	3,1	4,0
1985	766,82	75,8	17,1	2,2	4,9
1991	1037,83	76,1	17,1	2,0	4,8
1995	1311,76	74,6	17,5	1,8	6,1
2000	1455,31	69,2	22,2	2,2	6,4
2004	2134,56	69,5	21,3	2,5	6,7
2005	2359,97	70,8	19,8	2,6	6,8
2006	2586,76	71,1	19,3	2,9	6,7
2007	2805,08	71,1	18,8	3,3	6,8
2008	2914,48	70,3	18,3	3,7	7,7
2009	3066,47	70,4	17,9	3,9	7,8

Баланс виробництва і споживання енергоносіїв у КНР у 1990–2008 рр., млн т у. п. [17]

Рік	Виробництво енергоносіїв	Споживання енергоносіїв	Баланс
1990	1039,22	987,03	52,19
1991	1048,44	1037,83	10,61
1992	1075,26	1091,70	-19,14
1993	1110,59	1159,93	-19,34
1994	1187,29	1227,37	-40,08
1995	1290,34	1311,76	-21,42
1996	1326,16	1389,48	-63,32
1997	1324,10	1377,98	-53,88
1998	1242,50	1322,14	-79,64
1999	1259,35	1338,31	-78,96
2000	1289,78	1385,53	-95,75
2001	1374,45	1431,99	-57,54
2002	1438,10	1517,97	-79,87
2003	1638,42	1749,90	-111,48
2004	1873,41	2032,27	-158,86
2005	2058,76	2246,82	-188,06
2006	2210,56	2462,70	-252,14
2007	2354,15	2655,83	-301,68
2008	2600,00	2850,00	-250,00

них запасів у 20-ти провінціях КНР. За запасами урану в 100 тис. т Китай перебуває на 9-му місці у світі [17].

Нині дипломатія КНР активно шукає можливості впливати на енергетичну політику в усіх регіонах світу, а особливо на спірних і незайнятих територіях. У зв'язку з таненням льоду в Арктиці всі транснаціональні енергетичні корпорації почали вивчати можливість розробки родовищ у Північному Льодовитому океані та на прилеглих континентальних шельфах. Особливістю нинішньої уваги до Арктики є той факт, що крім 8-ми держав, які входять до Арктичної Ради (АР), підвищену увагу цьому регіону приділяють компанії з Німеччини, Франції, Японії, Індії і особливо Китаю. Хоча відомо [18], що тільки прибережні держави мають виняткове право на експлуатацію природних ресурсів морського дна і надр морської зони, що тягнуться від території (суші) цієї держави на відстань 200

морських миль, або до краю континентального шельфу.

У Стокгольмському Інституті дослідження проблем світу (SIPRI) зацікавилися новими тенденціями в Арктиці. Зокрема, за результатами аналізу діяльності в цьому регіоні Китаю, проведеного директором Програми Китаю та глобальної безпеки Ліндою Якобсон, були опубліковані дослідження. Лінда Якобсон у своїй праці "Китай готується до танення льоду в Арктиці" [19] наголошує на тому факті, що КНР відчуває брак паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР). Саме тому Китай не залишився байдужим до проблеми розділу арктичного шельфу, багатого на ПЕР. Крім цього, мова йде про Північний морський шлях (ПМШ). ПМШ є найкоротшим маршрутом доставки вантажів кораблями з Азії до Європи. За словами співробітника Далянського морського університету Лі Чженфа, хто отримає контроль над арктич-

ним маршрутом, контролюватиме нову світову економіку.

Проте не всі китайські вчені формують думку таким стратегічним чином. Так, Лі Юаньшень з Китайського дослідного центру полярних територій, визначаючи першочергові завдання цього закладу, наголосив на необхідності вивчення кліматичних змін. Мотивом виступає необхідність передбачення наслідків потепління в Арктиці через арктичні повітряні маси, які досягають території КНР. Різкі зміни в секторі Східної Арктики можуть спричинити природні катаклізми [20].

Китай розпочав заплановані ще в 1980-х роках дослідження Арктики у 1999 р. Тоді китайський криголам MV Xue Long, переобладнаний з українського торгового судна, ввійшов у Північний Льодовитий океан через Берингову протоку і досяг Канади. У 2003, 2008, 2010-х роках були проведені нові китайські експедиції криголаму. Екіпаж проводив геологічні та океанографічні дослідження. У 2004 р. КНР організував добре обладнану постійно діючу дослідну станцію на Шпіцбергені, що свідчило про зростаючу експансію Китаю на ПМШ. Маршрут по ПМШ кораблів з Шанхаю у Гамбург порівняно з південним шляхом коротший на 7000 морських миль. Прохід по ПМШ скорочує тривалість рейсу на 10–20 діб, а витрату палива — у середньому на 800 т. Такий маршрут заощадить Китаю 60–120 млрд доларів на рік [21].

Просування інтересів КНР в Полярних регіонах залежить від держав — членів Арктичної Ради (АР — організація, що об'єднує всі приарктичні держави: Росію, США, Канаду, Фінляндію, Норвегію, Швецію, Ісландію та Данію, а також Європейський парламент. Постійними спостерігачами є Великобританія, Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди та Польща). Саме тому китайська дипломатія нині запровадила багатосторонній діалог з державами АР з метою отримати членство. Тобто у Північному Льодовитому океані з новою силою розгортається геополітична боротьба. Експерти вважають, що ми спостерігаємо передел сфер впливу у світі

між Китаєм і США. Китай використовує у цій боротьбі різні стратегіями. Зокрема, китайський мільярдер Хуан Нубо запропонував ісландській владі продати йому 300 тис. кв. км території на північному сході острова для будівництва готелю з гольф-майданчиком. На Заході впевнені, що колишній держчиновник Хуан Нубо діє в інтересах уряду КНР. І метою операції є доступ до полярних природних ресурсів [22]. Дипломатія КНР діє планомірно. Під час офіційного візиту до Ісландії китайській делегації було надано дозвіл на візит китайського криголаму до берегів Ісландії. У КНР розуміють, що слабка економіка Ісландії вимагає інвестицій, оскільки країна розташована на стратегічному перетині морських арктичних шляхів.

Крім Ісландії, КНР розгорнула співпрацю з Норвегією, Канадою, Данією по програмі побудови наукової бази в Арктиці. Данія, зокрема, співпрацює з КНР по освоєнню природних запасів Гренландії. Уряд Данії запропонував нову арктичну стратегію, побудовану на сприянні інвесторів з усього світу. Таким чином, Данія сподівається організувати міжнародний видобуток рідкоземельних металів, урану, залізної руди, свинцю, цинку, нафти і дорогоцінних каменів Гренландії при таненні крижаного покриву. Китай, ймовірно, стане головним імпортером цих природних ресурсів. Данія стала стратегічним партнером КНР і створила коридор для китайського комерційного та стратегічного проникнення в Арктику. Саме дипломатія Данії запропонувала надати Пекіну статус постійного члена в Арктичній Раді. За таких умов, китайські компанії Sinosteel і China Communications Construction Corp., разом з Greenland Minerals and Energy, незважаючи на ризики та невизначеність, які невід'ємно присутні при розробці нових мінеральних родовищ, увійшли в проєкт компанії London Mining у рамках залізрудного проєкту Isua (Isua) у Гренландії. До 2015 р. цей проєкт має вийти на потужність щорічного виробництва 15 млн т високозбагачених окатишів. Позиціонується також проєкт по розробці родовища Кванефельд за участі світового лідера з видобутку рідкоземельних металів — китайської

Inner Mongolia Baotou Steel Rare Earth. Здійснення проекту може забезпечити, починаючи з 2016 р., задоволення на 20 % світового попиту на рідкоземельні метали і постачання урану. Хоча китайські компанії у Гренландії не будуть першопрохідцями, оскільки на місцевому інвестиційному ринку панують невеликі гірничодобувні компанії з Австралії та Великобританії. Однак китайці користуються значною підтримкою датського уряду [23].

Така активна експансія КНР в Арктику турбує членів АР. Ця реакція спричинила рішення міністрів закордонних справ країн — учасниць АР про відмову у статусі спостерігача для КНР. Проявом протистояння китайським конкурентам є великомасштабні військові навчання НАТО у Канаді і Норвегії. У Росії озвучено намір створення бойового угруповання на Кольському півострові [24]. Росія не поспішає зближуватися з КНР. Навпаки, було підписано важливий контракт між “Роснафтою” і американською нафтовою компанією ExxonMobil щодо розвідки російських арктичних родовищ, який вперше дає Росії право брати участь у проектах на території Америки. Поки що США можуть запропонувати РФ більш привабливі умови, ніж китайські інвестори.

Китайців дратує російська та американська активність в Арктиці. А саме такі речі, як поновлення польотів дальньої авіації РФ над Арктикою, встановлення російського прапора на дні Північного Льодовитого океану, направлення до берегів Аляски двох атомних підводних човнів США. Професор Го Пейцін з Китайського університету океану заявляє, що суперечки в Арктиці (з приводу прав на шельф) — це виклик, який кидають міжнародному порядку і міжнародному праву Росія та деякі інші держави після закінчення “холодної війни”. “Китай та інші країни світу опиняться у невідгідному становищі, якщо претензії Росії на підводну територію між хребтами Ломоносова і Менделєєва будуть узаконені, оскільки тоді одна Росія отримає право розпоряджатися ресурсами в цьому районі”. У свою чергу, Хань Сюйдун, старший полковник Народної визвольної армії Китаю, не виключає можливості, що складні

міждержавні суперечки можуть призвести до силового протистояння. Крім того, береться до уваги той факт, що танення криги спричинить збільшення вантажопотоку на ПМШ з 1,8 млн т у 2010 р. до 85 млн до 2030 р. Приарктичним державам не подобається, що Москва хоче одноосібно контролювати цей маршрут. Норвегія і США вже запропонували переглянути юрисдикцію вздовж узбережжя РФ. Це фактично спроба інтернаціоналізації ПМШ без урахування того факту, що наземна інфраструктура є російською, а отже, контролюється Москвою. Крім того, Росія є лідером по кількості криголамів. Саме тому Китай планує вже у 2013 р. спустити на воду два нових криголами. Настільки відверта конкуренція підштовхує уряд РФ до не менш активних дій. А саме, програма Мінтрансу РФ з розвитку арктичного транспортного флоту до 2020 р. передбачає будівництво 60-ти суден, трьох атомних і трьох дизельних криголамів.

Таким чином, екологічні ресурси не можуть розглядатися як ексклюзивні національні ресурси тих країн, у яких вони розташовані. Решта світу має законний інтерес в тому, щоб розробка ПЕР здійснювалася екологічно, оскільки порушення балансу довкілля Арктики може мати негативний вплив на виживання народів усієї планети. Північний Льодовитий океан, як і Антарктида, має бути “загальним надбанням”.

Література

1. Состав Постоянного Комитета Политбюро ЦК КПК. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.gazeta.ru/politics/2012/11/15_a_4854301.shtml
2. “Большая Восточная Азия”: мировая политика и региональные трансформации / Под ред. А. Д. Воскресенского. — М.: МГИМО-Ун-т, 2010. — 444 с.
3. Гура В. Глобалізаційні процеси сучасності та глобальні пріоритети розвитку країн Азії та Африки // Антологія творчих досягнень. — К.: Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України, 2005. — Вип. 2. — С. 356.

4. Мартынов А. С. Традиционный китайский подход к внешнему миру // Страны и народы Востока. — М., 1979; Вып. 20. Страны и народы бассейна Тихого океана. — Кн. 4. — С. 230–243.
5. Васильев Л. С. Политические интриги и стратегические планы в древнем Китае // Политическая интрига на Востоке. — М.: “Восточная лит.” РАН, 2000. — С. 45–102.
6. Jullie François Jullie. Traité de l'efficacité / François Jullie. — Paris: Le Livre de Poche, 2002. — 256 p. Biblio Essais.
7. Франсуа Жюльен. Путь к цели: в обход или напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции / Пер. с франц. В. Лысенко. — М.: Моск. филос. фонд, 2001. (Сер. “Библиотека современной французской философии”). — 360 с.
8. Чжао Хунвэй. Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии // Аналит. записки Науч.-координац. совета по междунар. исслед. МГИМО (У) МИД России. — Вып. 1(21). — 2007 Янв. — М.: МГИМО – Ун-т, 2007. — 43 с.
9. Чжоу Ихуан. Дипломатия Китая. — Пекин: Межконтинентальное издат. Китая, 2005. (Сер. “Основные сведения о Китае”). — 189 с.
10. Волохова А. А. Основы китайской дипломатии: (Эволюция пяти принципов мирного сосуществования в 1949–2006 годах): Монография / Дипломат. акад. МИД России. — М.: Науч. книга, 2007. — 151 с.
11. Галенович Ю. М. История взаимоотношений России и Китая. — Кн. 1. — М.: Русская панорама, 2011. — 464 с.
12. Чжунго тунцзи няньцзянь — 2010 (Китайский статистический ежегодник — 2010). — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://russian.china.org.cn/business/txt/2009-01/12/content_17095343.htm
13. Цюаньцю ненюань да цизьюй (Положения в сфері енергетики) / За ред. Чень Феньін, Чжао Хунту. — Вид-во “Шиши”, 2005. — С. 298–300.
14. Бушуев В. В. Глобальная энергетическая безопасность: евразийский аспект / В. В. Бушуев, А. И. Громов // Шестая Междунар. конф. АЕС-2008 “Энергетич. кооперация в Азии: прогнозы и реальность”. — Иркутск: Россия, 2008. — С. 18.
15. Zhang Jianping. Chinese Perceptions of Energy Security and the Strategy for the Future of Northeast Asia // Erina Report, Sept. 2007. — Vol. 77. — P. 3.
16. 2007 Чжунго ненюань фачжянь баогяо (Доповідь про розвиток енергоресурсів в Китаї — 2007) / За ред. Ван Цзячен, Чжао Чжилинь. — Пекін, 2007. — С. 4–5.
17. Жигулева В. В. Топливо-энергетические отрасли / В. В. Жигулева, К. И. Малютин, В. А. Матвеев, А. В. Островский // Основные отрасли и сферы экономики современного Китая / Отв. ред. А. В. Островский; сост. П. Б. Каменионов. В 2 кн. — Кн. 1. — М.: ИДВ РАН, 2012. — С. 128–178.
18. Humpert Malte. From ‘Great Wall’ to ‘Great White North’: Explaining China’s politics in the Arctic / Malte Humpert, Andreas Raspotnik // European Geostrategy, 2012. — 11p.
19. Jakobson Linda. China Prepares for an Ice Free // SIPRI Insights on Peace and Security. — № 2010/2 March 2010. — 16 p. 20. Golts Alexandr. The Arctic: A Clash of Interests or Clash of Ambitions / Alexandr Golts // Russia in Arctic. Strategic Studies Institute Monograph. — U.S. Army War College, SSI, 2011. — P. 43–62.
20. Laruelle Marlène. Russian Military Presence in the High North: Projection of Power and Capacities of Action / Marlène Laruelle // Russia in Arctic. Strategic Studies Institute Monograph. — U.S. Army War College, SSI, 2011. — P. 63–90.
21. Seider Christoph. Arktisches Monopoly. Der Kampf um die Rohstoffe der Polarregion / Christoph Seider. — Munchen: Deutsche Verlags — Anstalt, 2009. — 284 p.
22. Gress D. The Nordic countries. In: European politics in the age of globalization (Ed. by Howard J.). Wiarda Fort Worth, TX, Harcourt College Publishers, 2001. — P. 76–81.
23. Солдаткин Е. Й. Новая американская стратегия освоения Арктики. “НЗП-XXI”. — № 2. — 2006. — С. 49–52.
24. The Nordic Region: Changing Perspectives in International Relations // Annals of the American Academy of Political and Social Science. — Vol. 512. — 1990. — P. 79–87.

Енергетична дипломатія розглядалася Пекіном як механізм забезпечення розв’язання економічних проблем, а також гарантії розвитку. Хоча Китай не перебуває у стані конфронтації, але він активно конкурує в глобальному економічному середовищі, у тому числі в Арктиці, що зумовлює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами щодо пошуків доступу до паливно-енергетичних ресурсів.

Энергетическая дипломатия рассматривалась Пекином в качестве механизма обеспечения решения экономических проблем, а также гарантии развития. Хотя Китай не находится в состоянии политической конфрон-

тации, но он активно конкурирует в глобальной экономической среде, в том числе в Арктике, что создает необходимость согласовывать недоразумения, которые возникают во взаимоотношениях с другими государствами в поисках доступа к топливно-энергетическим ресурсам.

Energy diplomacy is considered to be in China as mechanism of economic problems' settling and guarantee of development. Although China is not in a state of political confrontation, but he actively compete in the global economic environment, which creates the need to reconcile misunderstandings that arise in relations with other states because of the needs of Beijing in energy resources.

Надійшла 11 грудня 2012 р.